

«Γιά τήν ώρα τή μεγάλη»

«Βέβαια, θάτανε θρίαμβος τής 'Αλήθειας νά μπορούσε τό αναγνωσμάτιο πού όνειρευόμαστε νά μπει άμέσως καί στό σκολείο καί νά διώξει τάλλα, τά σχολαστικά καί τά ψεύτικα. Μά κι άν δέν τό δεχτεί ή 'Επίσημη Πολιτεία άμέσως, δέν πειράζει. Άρκει νάχουμε έτοιμη δουλειά γιά τήν ώρα τή μεγάλη κι άρκει νά μπορούμε νά δείξουμε στους άπαιδαγώγητους παιδαγωγούς μας μέ ποιό τρόπο πρέπει νά δουλέψουνε».

Περιοδ. «Ο Νουμάς», 1905

ΚΑΘΩΣ ΤΟ ΕΘΝΟΣ κρατάει τήν άνάσα του μπροστά στην άπειλή τού πολέμου καί προσεύχεται γιά τή διατήρηση τής ειρήνης, διαγράφονται στό βάθος τού όρίζοντα τά σημάδια μιάς ριζικής άλλαγής στά πολιτικά πράγματα τής χώρας. Έτσι, όσο κρίσιμες κι άν είναι τούτες οι ώρες, έπιβάλλεται νά στρέψουμε τή σκέψη καί τόν τό μέλλον. Γιατί μόλις εξασφαλισθούν οι προϋποθέσεις γιά τήν έπιούλωση τών πληγών όσες δημιουργήθηκαν τά τελευταία χρόνια, θά πρέπει νά άρχισή ή δουλειά. Δέν θά ύπάρχει τότε περιθώριο χρόνου γιά τήν κατάστροψη σχεδίων καί τόν προγραμματισμό· αύτά πρέπει νά γίνουν τώρα. Βέβαια δέν έλλειψαν καί κατά τήν περίοδο πού φαίνεται πώς τελειώνει τώρα, έκεινοι πού, όσο τό επέτρεπαν οι έξωτερικές συνθήκες, στοχασθήκαν δημιουργικά γιά τόν τρόπο μέ τόν όποιο θά έπρεπε (καί θά μπορούσε) νά πραγματοποιηθή ή οργάνωση τού μετα-έπαναστατικού κράτους. Άλλά, όσο είναι δυνατό

νικότερη (καί ειδικότερη στά εκπαιδευτικά) άνασπάτωση τών τελευταίων έννέα χρόνων περιμένουμε νά προκύψη ένα εκπαιδευτικό σύστημα πού θά συμβάλει ουσιαστικά στην άνόρθωση τού τόπου, είναι άνάγκη νά άρχισή άμέσως ή προεργασία γιά τόν προσδιορισμό τού νέου πνεύματος πού πρέπει νά έπικρατήση. Για νά έχουμε «έτοιμη δουλειά γιά τήν ώρα τή μεγάλη» είναι άπαραίτητο όχι μόνο νά δημιουργηθούν από τώρα οι προϋποθέσεις γιά τόν όρθολογικό προγραμματισμό καί τήν άποδοτική εφαρμογή του, αλλά καί νά συνταχθούν τά συγκεκριμένα νομοθετικά κείμενα.

Λίγα, άλλα έξαιρετικά κρίσιμα, είναι τά σημάδια όπου περιμένουμε τό «νέο πνεύμα» νά διαφέρει από τό παλιό: Είναι, πριν άπ' όλα, αύτά πού είπαμε σχετικά μέ τόν προσδιορισμό τού σκοπού τού συστήματος καί τήν έξυπνότητά του άπό σχήματα καί προγράμματα, κα θώς καί όσα σημειώθηκαν γιά τήν εύρύτερη συμμετοχή στην εύθύνη γιά τήν προγραμματισμό καί τήν εφαρμογή. Υστερα έρχονται τά ειδικότερα χαρακτηριστικά τού συστήματος: Οι ίσες λόγος χάρη, εύκαιρίες γιά τίς όποιες γίνεται τόσος λόγος, πρέπει νά μήν αναφέρονται μόνο στην άφετηρία τών σπουδών αλλά νά έπεκτείνονται σέ όλη τή διάρκεια τής εκπαίδευσης, έτσι ώστε τά άντισταθμίζονται οι δυσκολίες πού προκύπτουν από τίς κοινωνικο-οικονομικές άνισότητες.— Άκόμη περιμένουμε μιά ξεκάθαρη στροφή πρός τήν καλλιέργεια τής κρίσης τών μαθητών σέ αντίθεση μέ τό φόρτωμα τής ψυχής τους (νέος τρόπος διδασκαλίας, αλλά — καί λιγότερα — συστήματα έξετασεων), μιά άπομάκρυνση από τόν στερό ένγκλοπαιδισμό. Στην ίδια κατεύθυνση, όπου θά αναγνωρίζεται ή διακρίση τών προωπικότητας, θά περιμένε κανείς μιά σαφέστερη, θά νατότητα έπιλογής μαθημάτων καί εύκαιρίες γιά μιά εύκαιρότερη καί ουσιαστικότερη εξειδίκευση πού νά μήν άποκλείει τό άνέβασμα σέ όλη τήν κλίμακα τών εκπαιδευτικών ίδουμάτων (ανάφέρονται ειδικότερα στην σχέση γενικής, επαγγελματικής καί τεχνικής εκπαίδευσης).

Άλλά τά έπιτεύγματα αύτά θέματα έλπίζω πώς θά μάς άπασχολήσουν σέ έπόμενα σημεία άναλυτικότερα. Έδώ άρκούμαι νά παρατηρήσω πώς άπαραίτητη προϋπόθεση γιά τήν έπικράτηση τού «νέου πνεύματος» είναι νά αλλάξη ή στάση τού κράτους άπέναντι στον εκπαιδευτικό: χωρίς τόν δικό του ένθουσιασμό, χωρίς τή δική του ενεργητική συμμετοχή, καμιά μεταρρύθμιση όσο μικρή ή όσο μεγάλη κι άν είναι, δέν μπορεί νά έπιτύχη. Στο σημείο αυτό ύπάρξε ιδιαίτερα έπιτυχημένη ή μεταρρύθμιση τού 1963—64, όταν οι εκπαιδευτικοί συνειδητοποίησαν πώς ή πολιτεία όχι μόνο τους άμείρει άνάλογα μέ τήν προσπάσια τήν όποία άποδίδει στό έργο τους, αλλά καί δέχεται πώς δέν είναι άπλές μηχανές γιά τή μετάδοση γνώσεων, πώς δικαιούνται καί γνώμη νά έχουν καί πρωτοβουλίες νά παίρνουν. Άνάλογη, καί μέ μεγαλύτερη μάλιστα έκταση, θά πρέπει νά είναι πάλι ή αντιμετώπιση τού θέματος τώρα.

Τό παράδειγμα πού χρησιμοποιήθηκε ως μόττο στό σημείωμα αύτό προέρχεται από τήν προκήρυξη ένός διαγωνισμού πού οργάνωσε τό περιοδικό τών δημοτικιστών τής άμάδος τού Ψυχάρη γιά τή συγγραφή ένός άλαθηπάραιου στό δημοτική. Τό πνεύμα πού έξέφραζε ή δική τους «έτοιμη δουλειά» υιοθετήθηκε από τό κράτος δεκαετία μόλις χρόνια άργότερα, στό 1918, όταν κυκλοφόρησαν τά πρώτα άναγνωστικά τής δημοτικής. Για μάς δέν ύπάρχουν τέτοια περιθώρια «ή ώρα ή μεγάλη» φαίνεται νά είναι πιά κοντά μας. Καί τό έργο δέν είναι εύκολο. Θά άπαιτήσει χρόνο καί κόπο· θά πρέπει νά στηριχθή στην μελέτη καί νά υλοποιηθεί από φαντασία. Άλλά άν τό προϊόν είναι τέτοιο πού τό θέλουμε, τέτοιο πού τό χρειάζεται ό τόπος γιά νά προκύψη, ή θυσία δέν θά πιά χαμάλη άφού θά βοηθήσει τά παιδιά μας νά γίνουν έλεύθεροι, σκεπτόμενοι, ενεργητικοί πολίτες μιάς δημοκρατικής πολιτείας.

Έννέα χιλιάδες παρατύψεις ή «Ποντικοπαγίδα»

ΛΟΝΔΙΝΟΝ, 27 'Ιουλίου (Ρώτερ). — Η «Ποντικοπαγίδα», τό θεατρικό έργο τής Άγκάθα Κρίστι, πού έσπασε όλα τά ρεκόρ στό Λονδίνο πραγματοποιεί σήμερα τήν 9.000ήν παράστασή του.

Τό άστνοστικό τούτο έργο παίζεται επί 22 χρόνια καί οι εισπράξεις του έφθασαν τίς 2,5 εκατομμύρια στερλίνες.

Του

ΑΛΕΞΗ ΔΗΜΑΡΑ

νά ξέρουμε, αυτοί οι στοχασμοί αναφέρονταν περισσότερο σέ θεωρητικά θέματα καί περιορίζονταν στην διατύπωση βασικών άρχών ή στην περιγραφή διαδραστικών σχημάτων. Τώρα χρειάζονται συγκεκριμένες προτάσεις γιά πραγματοποίησιμες λύσεις, πού θά στηριχθούν ένδοχόμενες έπάνω σ' αυτός τούς πιο άφηρημένους στοχασμούς.

Όσα σημειώθηκαν ως εδώ ισχύουν γιά όλους τούς τομείς τής ένδικής ζωής, άλλα έχω κατ' έξοχήν εφαρμογή τά θέματα σχετικά μέ τήν εκπαίδευση. Γιατί μέσα στά κοινωνικο-οικονομικά όρια καί στά όποια, είναι προφανές πώς θά κινηθούν, ό ρόλος τής οργανωμένης εκπαίδευσης θά εξακολουθήση νά είναι ιδιαίτερα σημαντικός. Η κρίσιμότητα τού θέματος, έξάλλου, όρίζεται καί από τή διαπίστωση πώς στά εκπαιδευτικά πράγματα δέν θά άπαιτηθή άπλάς νά καλυφθούν τά κενά πού δημιουργήθηκαν στό πρόσφατο παρελθόν, αλλά νά πραγματοποιηθή, έπιτέλους, ή μεταρρύθμιση πού έχει κριθή άπαραίτητη εδώ καί έκαστό περίπου χρόνια.

Δέν πρόκειται, συνεπώς, γιά τήν άνάγκη νά συνταχθούν καινούργια αναλυτικά καί ώρολόγια προγράμματα, νά νομοθετηθούν καινούριες αναλογίες άνάμεσα στην στοιχειώδη καί τή μέση εκπαίδευση, νά ιδρυθούν νέα σώματα γιά τή διοίκηση τής εκπαίδευσης. Τέτοιες άλλες πραγματοποιήθηκαν πολλές στην διάρκεια τής εκπαιδευτικής μας ιστορίας (σέ κάποιους τομείς, μάλιστα, ύπάρξαν περισσότερες άπό όσες χρειάζονταν) αλλά άποτελούσαν άφετηρία τού εκπαιδευτικού προγραμματισμού, ενώ θά έπρεπε νά ακολουθούν, ως δεύτερη φάση, μετά τόν καθορισμό τών σκοπών στους όποιους άποδλέπει όλόκληρο τό σύστημα. Όπως είχα τήν ευκαιρία καί άλλωτε νά παρατηρήσω από τίς στήλες αυτές, προέχει νά περιγραφή ή «ιδανικός άνθρώπος» τόν όποιο επιδιώκουμε νά πλάσουμε μέ μέσο τό εκπαιδευτικό σύστημα, καί νά όρισθούν τά κοινωνικά, οικονομικά καί πολιτικά πλαίσια μέσα στα όποια θέλουμε νά ζήση καί νά κινηθή ό άνθρώπος αύτός. Καί οι περιγραφές αυτές πρέπει νά γίνουν μέ σαφήνεια, πληρότητα, καί ακρίβεια, χωρίς τυποποιημένες έκφράσεις, χωρίς άφηρημένες έννοιες, χωρίς όποιους ρητορισμούς, έτσι ώστε αύτό τή μελέτη τους νά προκύπτουν άμαλά, χωρίς έρμηνευτικούς άκροβατισμούς, τά μέσα μέ τά όποια θά επιδιωχθή ή ολοκλήρωση τού σκοπού. Η περιγραφή είναι θέμα πολιτικό· ό προσδιορισμός τών μέσων είναι θέμα τεχνικό.

Γιά νά προχωρήση όμως, καί νά καρποφορήση ή οργανωμένη εκπαίδευση χωρίς νά δημιουργηθούν άντιφάσεις πού σέ παλαιότερα χρόνια έξουδετέρωσαν τίς προθέσεις τής μιάς ή τής άλλης ομάδας, είναι άπαραίτητο νά έπιτευχθή σύμπτωση στις προθέσεις τών πολιτικών καί τών τεχνικών φορέων. Γι' αύτό ή πολιτική τοποθέτηση άπέναντι στό θέμα πρέπει νά προκύψη από τίς έπιθυμίες καί τά όράματα όχι όλίγων, αλλά όλων έσοι έχον άμεσο (καί «έννομο») ένδιαφέρον γιά τό θέμα: τών γονέων, τών δασκάλων, τών σπουδαστών, τών μελλοντικών έργοδοτών. Η «άνωθεν» έπιβολή εκπαιδευτικών ιδανικών καί ό αποκλεισμός τών ένδιαφερόμενων από τήν διαδικασία πού οδηγεί στην λήψη άποφάσεων πολιτικής καί εφαρμογής, άνήκουν σέ άλλες εποχές καί σέ καθεστώτα πού, όπως άποδείχθηκε, δέν μάς ταιριάζουν.

Άν, λοιπόν, μέσα από τήν γε-